

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

TEOLOGIJA I KNJIŽEVNOST: vjera, iskustvo, umjetnost

XXIX. međunarodni teološki simpozij
Katoličkoga bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Splitu
19.–20. listopada 2023.

Velika dvorana Centralnoga bogoslovnog sjemeništa
Zrinsko-Frankopanska 19, 1. kat

Dekan:

Izv. prof. dr. sc. Šimun Bilokapić

Povjerenstvo za organiziranje znanstveno teoloških simpozija | Committee for Organization of Scientific-Theological Symposiums

Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić, predsjednik

Doc. dr. sc. Miljenka Grgić

Prof. dr. sc. Ivica Žižić

Izv. prof. dr. sc. Josip Dukić

Doc. dr. sc. Domagoj Runje

Prof. dr. sc. Hans Mendl (vanjski član)

Teološki fakultet, Sveučilište Passau, Njemačka

Prof. dr. sc. Zbigniew Szczepan Formella (vanjski član)

Papinsko salezijansko sveučilište, Rim, Italija

Prof. dr. sc. Stanko Gerjolj (vanjski član)

Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija

Prijevod s hrvatskog na engleski jezik | Translation in English

Brian David Willems

Lektura | Proofreading

Zlata Dubravčić

Grafička priprema | Graphic design

Paola Jukić, dipl. ing.

Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu

cus@kbf-st.hr

Kontakt | Contact

Antonija Krokari, mag. theol.

akrokari@kbf.unist.hr | 021/308-322

Tisak | Print

Dalmacija papir, Split

Održavanje simpozija pripomogli su:

Splitsko-makarska nadbiskupija

Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja

Sveučilište u Splitu

Split, 2023.

Teologija i književnost: vjera, iskustvo, umjetnost

Još od davnih vremena između teologije i književnosti postoji vrlo uska veza, premda se ne radi o istovjetnim disciplinama. Ne bez razloga i danas teološka djela poput djela svetih otaca, zovemo i ranokršćanskom književnošću. Tim naslovom se ističe činjenica da se u jednom širem smislu radi o teološkim djelima koja su u isto vrijeme i književno vrijedna, te ih se može promatrati i pod prizmom književnosti. Ali tijekom vremena, a naročito u današnje vrijeme, polazeći od suvremenih kategorija i razlikovanja, došlo je do razlikovanja i odvajanja ovih disciplina, tako da se danas teologiju smatra isključivo znanstvenom disciplinom podložnom znanstvenoj proceduri i metodi, za razliku od književnosti čije procedure i metode nisu svodive na formalno-logičke zaključke. O tome ovisi i način na koji se izražavaju. No time što je književnost drukčija od teologije po svojoj metodi, ne znači da je manje logična ili manje prodorna. Dapače, ona može biti prodornija prema krajnjim korisnicima nego teologija samim time što je neposrednija, bliža, iskustvenija. Time što istinu ne izražava putem logičkih silogizama ili što do nje ne dolazi putem filozofske dedukcije, ne znači da je književnost manje pozna ili posjeduje. Biti drugačiji ne znači, stoga, biti suprotan ili suprotstavljen.

U spoznaji istina i vrednota književnost se više služi živim iskustvom, nego formalnim procesom zaključivanja, te ih također i prenosi na sasvim različit način. Nije stoga čudo da kao disciplina teologija danas više sličí filozofiji, nego književnosti, s kojom je danas veže manje veza i poveznica nago u kasnoj antici kada su se teološka djela više oblikovala prema svetopisamskim i književnim uzorcima, nego prema filozofskim obrascima. Tada je, mnogi su razlozi za to, teologiju se s pravom moglo zvati kršćanskom književnošću, na isti način kao što se u Svetome pismu više ocrtavala književnost, naracija, opis nego teološko-spekulativno promišljanje.

Sveto pismo je, uistinu, svjedočanstvo Božjih djela, a ne samo razumsko promišljanje njegove biti. Biblija nije plod ljudskih zaključaka o Bogu, nego rezultat stečenih iskustava s njime i plod njegova objavljenja. Polazeći od te činjenice, svetopisci se ne služe u prvom redu filozofsko-teološkim promišljanjima, već radije različitim književnim vrstama i figurama da dočaraju iskustvo koje se u njih utkalo na različite načine.

Ključna i zajednička točka teologiji i književnosti je utjelovljeni Logos – Riječ koja je postala tijelom. On nije plod razuma i filozofsko-teoloških zaključaka, već Božji dar ljudskome razumu, koji se utkaje u ljudsko iskustvo do najdublje pore. I od teologije i od književnosti očekuje se stoga napor razumijevanja ovog velikog dara, te žar prenošenja i svjedočenja svim raspoloživim sredstvima, sposobnostima i mogućnostima. Logos kao izvor pismenosti i teologije potaje izazov i za filozofe i za teologe, ali ništa manje i za književnike i pjesnika. I ukoliko prihvate ovaj izazov i na nj odgovore, on postaje i kruna njihova opusa i stvaralačke igre da sa svom umježnošću i preciznošću izraze ljepotu koju im on daje osjetiti i razmatrati.

Ivan Bodrožić

Sadržaj

MARIA NISII

Teologija i književnost: fascinacija i/ili suprotnost	5
<i>Theology and Literature: Fascination and/or Opposition</i>	6

SANJA NIKČEVIĆ

Što je to kršćanska književnost ili tema, poruka i/ili kvaliteta?	7
<i>What is Christian Literature, Theme, Message and/or Quality?</i>	8

WITOLD KAWECKI

Umjetnost kao književnost i teologija ljepote na primjeru Caravaggia . .	10
<i>Art as Literature and the Theology of Beauty in the Example of Caravaggio</i>	11

RUŽICA PŠIHISTAL

Kršćansko ćudoređe u Relkovićevu Satiru – katoličko prosvjetiteljstvo protiv turskih skula	12
<i>Christian Moralism in Relković's Satyr - Catholic Enlightenment Against the Turkish Schools</i>	13

SANJA NIKČEVIĆ

Radionica: iskustvo čitanja dramskog teksta „Muka ili za koga je pravednik raspet” Rajmunda Kuparea	15
<i>Workshop: The Experience of Reading the Dramatic Text Muka ili za koga je pravednik raspet by Rajmund Kupareo</i>	16

IVAN LOVRIĆ

Biblija kao literatura/književnost	17
<i>The Bible as Literature/Fiction</i>	18

NIKOLA BOLŠEC

<i>Možda smo još uvijek u vrtu. Mašta - kontemplacija - visio beatifica G. K. Chestertona, književnika.</i>	19
<i>We May Still Be in the Garden: Imagination - Contemplation – the visio beatifica of G.K. Chesterton, Writer</i>	20

TEA-TEREZA VIDOVIĆ SCHREIBER

Kršćanski motivi u poeziji suvremenih splitskih pjesnika	21
<i>Christian Motifs in the Poetry of Contemporary Poets from Split</i>	22

LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV – MARTINA RADNIĆ

Tema smrti u slikovnicama	23
<i>The Theme of Death in Picture Books</i>	24

OLIVER JURIŠIĆ

Jorge Luis Borges: Evanđelje po Marku – Sematski i nesematski teološki jezik i suvremena stvarnost	26
<i>Jorge Luis Borges: The Gospel According to Mark - Sematic and Non-sematic Theological Language and Contemporary Reality</i>	27

SILVANA BURILOVIĆ CRNOV

Teologija književnog izričaja Smiljane Rendić	28
<i>The Theology of the Literary Expression of Smiljana Renić</i>	29

IVANA ODŽA

Kršćanske teme u suvremenim čitankama za Hrvatski jezik	31
<i>Christian Themes in Contemporary Readers for the Croatian Language</i>	32

ANTE ČARIĆ

Analiza i sadržaji pučkih zaziva Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Trojedinom Bogu u Animi Delmatici	33
<i>Analysis and Contents of Popular Invocations to the Father, the Son, the Holy Spirit, and the Triune God in Anima Delmatica</i>	34

Teologija i književnost: fascinacija i/ili suprotnost

Prof. Maria Nisii

Institut za religijske znanosti, Torino, Italija

Cilj ovog izlaganja je ocrtati povijest posljednjih desetljeća, fokusirano na postupni susret ovih dviju disciplina koje su se oduvijek smatrale stranima i neovisnima jedna od druge. U takvom predloženom pregledu mogući se početak identificira u drugoj polovici 20. stoljeća, kada se kriza religioznog jezika osjeća hitnom, a hipoteza o narativnoj teologiji javlja se kao prilika. Nastavak ovog istraživanja prijedlog je književne teologije. U međuvremenu, zahvaljujući naratologiji, biblijske studije prihvaćaju poimanje Biblije kao književnog djela. Naposljetku, dok se književnost nikad nije prestala zanimati za religijska pitanja, čak ni u sekularnom vremenu, neki teološki znanstvenici odlučuju se usredotočiti na odnos između teologije i književnosti. Proizlazi kao višestran i problematični, ali također fascinant i snažan pregled, koristan teološkom govoru, a također i mogući most za dijalog s laičkim i nevjerničkim svijetom.

Ključne riječi: teologija, književnost, Biblija, narativna teologija, književna teologija

MARIA NISII, diplomirala je strane književnosti (engleska, francuska) na Sveučilištu u Torinu i ima bakalaureat teologije s Teološkog fakulteta Sjeverne Italije. Trenutno je zaposlena kao profesorica književnosti i religije na Institutu za religijske znanosti (ISSR) u Torinu, Italija, te srednjoškolska profesorica katoličkog vjeronauka. Autorica je eseja o odnosu književnosti i teologije i autorica nedavno objavljene knjige, *L'apocrifo necessario* (Neophodni apokrif), koju je objavila Effatà.

Theology and Literature: Fascination and/or Opposition

Prof. Maria Nisii

Institute of Religious Sciences in Turin, Italy

This talk is aimed to outline history of last decades, focused on the gradual meeting of these two disciplines, which always thought themselves foreign and independent the one from the other. In such proposed review, a possible beginning is identified in the second half of the 20th century, when crisis of religious language is felt urgent, and the hypothesis of a narrative theology arose as a chance. Follow up of this research is the proposal of a literary theology. Then, in the meanwhile, thanks to narratology, biblical studies accept to conceive Bible as a literary book. Finally, while literature never ended to be interested in religious matters, even during secular age, some theology scholars choose to focus on the relationship between theology and literature. It comes out a multi-faceted and problematic but also fascinating and powerful overview, useful to the theological speech, and also a possible bridge for dialogue with the laical and nonbeliever worlds.

Key words: theology, literature, the Bible, narrative theology, literary theology

MARIA NISII, has degree in Foreign Literatures (English, French) of University of Turin and baccalaureate in Theology of Northern Italy Faculty of Theology. Currently, she is employed as professor of Literature and religion at Institute of Religious Sciences (ISSR) in Turin, Italy, and High school teacher of catholic religion. She is author of essays concerning the relationship between literature and theology, and author of a recent published book, *L'Apocrifo necessario (Necessary Apocryphal)*, published by Effatà.

Što je to kršćanska književnost ili tema, poruka i/ili kvaliteta?

Prof. dr. sr. Sanja Nikčević

Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu

Suvremeni umjetnički kanon protjerao je kao nekvalitetnu jednu određenu vrstu književnosti, onu koja u sebi nosi kršćansku poruku. Zato je danas u teoriji književnosti prava kakofonija i vrlo nejasna i zamučena slika, tzv. duhovne književnosti koja se naziva različitim nazivima ali uglavnom s pogrdnim vrijednosnim stavom. U radu ću definirati da je kršćanska književnost ona koja nosi kršćansku poruku koja ima 4 elementa (svijetom vlada milosrdni Bog; postoji dobro i zlo; svaki lik ima slobodu izbora; ako krivo izabere postoji izlaz), a zatim pokazati da se žanrovska podjela može napraviti prema emocijama koje izaziva (tragedija i komedija) kao i prema temama (npr. prikazanja se bave prvom svjetonazorskom razinom, transcendentnom slikom svijeta i Boga; barokna tragedija drugom svjetonazorskom razinom slikom društva i kralja, a građanska drama trećom svjetonazorskom razinom slikom obitelji i oca, itd.). Ta je podjela postojala i prije, ali je suvremeni kanon, koji je zavladao nakon Drugog svjetskog rata, suzio tematski prostor žanrovima tako da je, „kvalitetnima” proglasio isključivo djela subverzivna prema kršćanskom svjetonazoru koja ruše njegove vrijednosti (ekspresionizam sliku Boga, realizam sliku društva i kralja, a modernizam sliku obitelji i oca). Tako je iz kanona izbačeno pravo bogatstvo kršćanske literature do te mjere da nam se čini da tih djela i nema jer su nakon Drugog svjetskog rata obitavala ispod rubova glavne struje, gotovo u poluilegali u cijeloj Europi. Jasna definicija objektivnih elementa umjetničkog djela koje svako djelo nosi u sebi (svjetonazor, politika, poetika, žanr, i poruka), preduvjet je svakog ozbiljnog razgovora o kvaliteti djela.

Ključne riječi: svjetonazor, umjetnički kanon, kršćanska književnost/drama, poruka djela

SANJA NIKČEVIĆ (Varaždin, 1960., živi u Zagrebu) teatrologinja, kazališna kritičarka, urednica, redovita profesorica u miru. Diplomirala, magistrirala i doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radila u Večernjem listu, Ministarstvu kulture, predavala na Filozofskom fakultetu i Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku, a danas

je vanjska suradnica Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu. Članica Upravnog odbora Pasijske baštine i Suda časti Matice hrvatske. Dvostruka dobitnica Fulbright stipendije, aktivna u međunarodnim, američkim i hrvatskim strukovnim udrugama. Objavila šest antologija te jedanaest autorskih knjiga o američkoj, europskoj i hrvatskoj drami. Nagrađene knjige: Nova europska drama ili velika obmana (2006.) koja razotkriva europske trendove i Kazališna kritika ili neizbježni suputnik (2011.) u kojoj daje definiciju žanra. Svojim istraživanjima ruši neistine u kazališnoj javnosti: npr. o zabrani Krleže u Hrvatskoj (Mit o Krleži. Krležoduli i krležoklasti u medijskom ratu, 2016.) ili o nepostojanju ratne drame (Slika Domovinskog rata u hrvatskom kazalištu 1990-2016. ili od svetišta do nametnute krivnje, 2018.). Svoje dugogodišnje istraživanje odnosa svjetonazora i umjetničkog kanona kojim zagovara povratak katarze i naše pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti objavila je u knjizi: Istina i laži o kanonu ili kako smo zbog svjetonazora izgubili pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti (2021.). Godine 2000. odlikovana je Redom hrvatskoga pletera, a na Danima kršćanske kulture 2018. dobila je nagradu Andrija Buvina.

What is Christian Literature, Theme, Message and/or Quality?

Full Prof. Sanja Nikčević, Ph.D.

Catholic University of Croatia, Zagreb

The contemporary artistic canon banished a certain type of literature as low-quality, that which carries a Christian message. That is why today in the theory of literature there is a real cacophony and a very vague and blurred picture of so-called spiritual literature, which is called by different names, but mostly with an attitude of derogatory value. In this paper, I will define Christian literature as that which carries a Christian message that has 4 elements (the world is ruled by a merciful God; there is good and evil; each character has freedom of choice; if someone chooses wrongly, there is a way out), and then show that genre division can be made according to the emotions it evokes (tragedy and comedy) as well as according to the themes (e.g. performances deal with the first worldview level, the transcendent image of the world and God; baroque tragedy with the second worldview level with the image of society and the king,

and civil drama with the third worldview level with the image of the family and the father, etc.). This division existed before, but the contemporary canon, which came to power after World War II, narrowed the thematic space to genres, so that only works subversive to the Christian worldview that destroy its values were declared of any “quality” (expressionist images of God, realist images of society and the king and modernist images of the family and the father). Thus, the real wealth of Christian literature was removed from the canon to such an extent that it seems to us that these works do not exist, because after World War II they lived below the edges of the mainstream, almost semi-illegally throughout Europe. A clear definition of the objective elements of a work of art that each work contains (worldview, politics, poetics, genre, and message) is a prerequisite for any serious discussion about the quality of the work.

Key words: worldview, artistic canon, Christian literature/drama, the work’s message

SANJA NIKČEVIĆ (Varaždin, 1960, lives in Zagreb) is a theater researcher, theater critic, editor, and full professor in retirement. She did her undergraduate, master’s, and doctoral work at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. She worked at *Večernji list*, the Ministry of Culture, taught at the Faculty of Humanities and Social Sciences, as well as the Academy of Arts and Culture, in Osijek, and today she is an external associate at the Croatian Catholic University in Zagreb. Member of the Board of Directors of Passion Heritage and the Court of Honor of Matica hrvatska. Double Fulbright scholarship winner, active in international, American, and Croatian professional associations. Published six anthologies and eleven authored books on American, European, and Croatian drama. Prize-winning books: *Nova europska drama ili velika obmana* (2006) which uncovers European trends, and *Kazališna kritika ili neizbježni suputnik* (2011) which further defines the genre. With her research, she demolishes untruths of the theater public: for example, regarding the banning of Krleža in Croatia (*Mit o Krleži. Krležoduli i krležoklasti u medijskom ratu*, 2016) or on the non-existence of war drama (*Slika domovinskog rat u hrvatskom kazalištu 1990-2016. ili od svetišta do nametnute krivnje*, 2018). She published her long-term research on the relationship between worldview and artistic canon in which she advocates the return of catharsis and our right to the beautiful/good/sacred in art in books: *Istina i laži o kanonu ili kako smo zbog svjetonazora izgubili pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti* (2021). In 2000, she was awarded the Red hrvatskog pletera, and at the Days of Christian Culture in 2018, she received the Andrija Buvin Award.

Umjetnost kao književnost i teologija ljepote na primjeru Caravaggia

Prof. dr. sc. Witold Kawecki

Sveučilište kardinala Stefana Wyszyńskog u Varšavi, Poljska

Teološka djela, pa i Biblija, uvijek su se u nekom smislu tretirale kao književnost. Možemo li u istoj mjeri govoriti o slici? Može li se slika tretirati kao svojevrsna književnost? Osvrćući se na temu skupa Teologija i književnost: vjera, iskustvo, umjetnost – valja reći da definitivno „da”. Moj govor, “Umjetnost kao književnost i teologija ljepote na primjeru Caravaggia” – nastoji to objasniti. Književnost izražava iskustvo vjere, Božjih misterija i Njegove prisutnosti, ali ne manje, možda čak i više čini slika. Umjetnost može biti umjetnička invencija kao i religijsko iskustvo. Teologija umjetnosti je dijalog teologije s ljepotom, dobrotom i istinom kako bi pobudila divljenje i prenijela ljudske duše od osjetilne riječi do vječne stvarnosti. Otvaranje Otajstvu i jednog i drugog – vjere i umjetnosti – iščekivanje je Otkupljenja. Teologija bi danas trebala biti “Epifanija” ljepote koja bolje otkriva spoznaju Boga i ljepote koja spašava, a također i biti razumljiviji navještaj Evandjelja. Caravaggiov rad je savršen primjer ovog procesa.

Ključne riječi: ljepota, teologija umjetnosti, slika kao književnost, Caravaggiova djela

WITOLD KAWECKI, profesor je teoloških znanosti u polju Teologije kulture i novinarstva. Voditelj je Odjela kulturno-umjetničkih komunikacija. Autor desetaka knjiga između ostalog: *Vidi Vjera. Studija slike shvaćene kao komunikacije vjere iz perspektive teologije kulture i teologije medija* (Krakov 2013.); *Teologija ljepote. U potrazi za locus theologicus u suvremenoj kulturi* (Poznań 2013.); *Vademekum političke kulture. Personalistički koncept politike* (Varšava 2015.); *Poljska umjetnost i crkva danas* (Varšava 2016.); *Caravaggiove misterije* (Kielce 2019.); *Toskana koju ne poznajete. Umjetnički vodič* (Kielce 2021.); *Rim moj grad. Najljepši vodič* (Kielce 2022). Suradnik Poljskog radija i Poljske televizije. Član nekoliko međunarodnih povjerenstava. Stručnjak za teologiju i kulturalne studije Poljske komisije za akreditaciju. Bavi se teologijom kulture, teologijom ljepote, medijskom etikom, medijskim studijima, političkom kulturom i katoličkim društvima.

Art as Literature and the Theology of Beauty in the Example of Caravaggio

Full Prof. Witold Kawecki, Ph.D.

Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland

Theological works, even the Bible, have always been treated as literature in some sense. Can we talk about the image to the same extent? Can the picture be treated as a kind of literature? Referring to the subject of the conference, Theology and Literature: Faith, Experience, Art – it should be said that definitely “yes.” My talk, “Art as Literature and the Theology of Beauty in the Example of Caravaggio” – sets out to explain it. Literature expresses an experience of faith, the mysteries of God, and His presence, but no less perhaps, even more it makes it a picture. Art can be an artistic invention as well as a religious experience. The Theology of Art is a dialogue of theology with beauty, goodness, and truth to arouse admiration and transport human souls from the sensual word to the eternal reality. Opening to the mystery of both – faith and art – is an expectation of Redemption. Theology today should be an “Epiphany” of beauty better revealing the knowledge of God and the beauty that saves, and also to be a more intelligible proclamation of the Gospel. Caravaggio’s work is a perfect example of this process.

Key words: beauty, Theology of Art, picture as a literature, Caravaggio’s works

WITOLD KAWECKI is professor of Theological Sciences in the field of Theology of Culture and Journalism. Head of the Department of Cultural and Artistic Communication. Author of dozens of books, among others: *See Faith: A Study of an Image Perceived as a Communication of Faith from the Perspective of the Theology of Culture and the Theology of Media* (Kraków 2013); *Theology of Beauty: Looking for locus theologicus in Contemporary Culture* (Poznań 2013); *Vademecum of Political Culture: A Personalistic Concept of Politics* (Warszawa 2015); *Polish Art and the Church Today* (Warszawa 2016); *The Mysteries of Caravaggio* (Kielce 2019); *The Tuscany You Don’t Know: Art Guide* (Kielce 2021); *Rome My City: The Most Beautiful Guide* (Kielce 2022). Collaborator with Polish Radio and Polish Television. Member of a number of international commissions. Expert in theology and cultural studies of the Polish Accreditation Commission. Deals with the theology of culture, the theology of beauty, media ethics, media studies, political culture, and Catholic social sciences.

Kršćansko čudoređe u Relkovićevu Satiru – katoličko prosvjetiteljstvo protiv turskih skula

Prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Relkovićev Satir iliti divji čovik (1762., 1779.) u književnoj je historiografiji uglavnom prihvaćen kao tipično djelo prosvjetiteljstva sekularne utilitarnosti. Tekst Satira, posebice osječkoga izdanja (1779.), sadrži na idejnoj i pragmatičkoj razini naglašenu kršćansku čudorednu pouku prilagođenu većinski nepismenu puku. Ta pouka, temeljena na Svetom pismu i Božjim zapovijedima, do te mjere integrirana u tekst i isprepletena s racionalnim pragmatičkim uputama o gospodarskom i kulturnom razvoju Slavonije da se može promotriti u kontekstu idejnih struja „katoličkoga prosvjetiteljstva” u kontekstu ranoga jozeфинизма. Borba protiv turskih skula, nije samo borba za svjetovne skule, nego i borba protiv „poganskih” običaja (zli običaji nekrštenika) i praznovjerja (pridsude, sliparije). Štoviše, kršćanska je vjera u Relkovićevoj inačici prosvjetiteljstva temelj sveg znanja (prez bogoljubstva vaše znanje ne valjade ništa). Valja također imati na umu da je Relkovićev prvijenac (Slavonske libarice, 1761.) prijevodna katekizamsko-molitvena knjiga kanizijevske tradicije namijenjena vojnicima, kojom se programatski zalaže za znanje kao preduvjet služenja i Bogu i caru, a prvo je izdanje Satira uzburkalo duhove i u vojničkom staležu (Nesmir Kudilović) i među redovnicima, vjerojatno franjevcima (Momus). Biblijski intertekst Relkovičeva Satira i katehetska uloga fikcijskoga govornika te naglasak na racionalnoj, praktičnoj i korisnoj vjeri usklađenoj s umjerenim prosvjetiteljskim idealima teme su ovoga izlaganja.

Ključne riječi: M. A. Relković, Satir iliti divji čovik, kršćanska moralka, katoličko prosvjetiteljstvo, pučki običaji i praznovjerje

RUŽICA PŠIHISTAL, zaposlena je na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku u znanstveno-nastavnom zvanju redovitog profesora u trajnom izboru. (<http://www.ffos.unios.hr/hrvatski/prof-dr-sc-ruzica-psihistal>). Doktorsku disertaciju i veći broj radova posvetila je proučavanju djela Marka Marulića. Njezini su uži znanstveni interesi povijest hrvatske književnosti (pisane i usmene), književna

historiografija i književnoteorijske teme u interdisciplinarnom prožimanju filologije i teologije. Članica je uredništva znanstvenoga časopisa Crkva u svijetu i glavna je urednica znanstvenoga časopisa Anafora. Objavila je pet autorskih i suautorskih knjiga, osam uredničkih knjiga i stotinjak znanstvenih i stručnih radova. (vidljivo su na znanstvenom portalu Crosbi <https://www.bib.irb.hr/pregled/profil/15521>).

Christian Moralism in Relković's *Satyr* - Catholic Enlightenment Against the Turkish Schools

Full Prof. Ružica Pšihistal, Ph.D.

Department of Croatian Language and Literature
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Relković's *Satyr or the Wild Man* (1762, 1779) is generally accepted in literary historiography as a typical work of the Enlightenment of secular utilitarianism. The text of the *Satyr*, especially the Osijek edition (1779), contains, however, on an ideological and pragmatic level, an emphasized Christian moral lesson adapted to the mostly illiterate population. This instruction, based on the Holy Scriptures and God's commandments, is integrated into the text and intertwined with rational pragmatic instructions on the economic and cultural development of Slavonia to such an extent that it can be viewed in the context of the ideological currents of the "Catholic Enlightenment" in the context of early Josephinism. The fight against Turkish schools is not only a fight for secular schools, but also a fight against "pagan" customs (the evil customs of non-Christians) and superstitions (judgments, slips). Moreover, in Relković's version of the Enlightenment, the Christian faith is the basis of all knowledge (because of a love of God, your knowledge is worthless). It should also be borne in mind that Relković's debut (*Slavonske libarice*, 1761) is a translated catechism-prayer book of the Canisian tradition intended for soldiers, which programmatically advocates knowledge as a prerequisite for serving both God and the emperor, and the first edition of the *Satyr* stirred the spirits of the military class (Nesmir Kudilović) as well as among monks, probably Franciscans (Momus). The biblical

intertext of Relković's *Satyr* and the catechetical role of the fictional speaker, as well as an emphasis on a rational, practical, and useful faith aligned with moderate Enlightenment ideals, are the topics of this presentation.

Key words: M. A. Relković, *Satyr* or the Wild Man, Christian morality, Catholic enlightenment, folk customs and superstitions

RUŽICA PŠIHISTAL is employed at the Department of Croatian Language and Literature of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek, with the scientific-teaching title of full tenured professor (<http://www.ffos.unios.hr/hrvatski/prof-dr-sc-ruzica-psi-histal>). She devoted her doctoral dissertation and a large number of works to the study of the works of Marko Marulić. Her narrower scientific interests are the history of Croatian literature (written and oral), literary historiography, and literary theoretical topics in the interdisciplinary interweaving of philology and theology. She is a member of the editorial board of the scientific journal *Crkva u svijetu* and is the chief editor of the scientific journal *Anafora*. She has published five authored and co-authored books, eight edited books, and around a hundred scientific and professional papers. (they can be found on the scientific portal Crosbi <https://www.bib.irb.hr/pregled/profil/15521>).

Radionica: iskustvo čitanja dramskog teksta „Muka ili za koga je pravednik raspet” Rajmunda Kuparea

Dr. sc. Sanja Nikčević

Humanističko obrazovanje koje smo svi prošli ucijepilo nam je tezu o nekvaliteti djela duhovne tematike da bez obzira na snagu naše vjere čest ustuknemo pred takvim djelom u strahu „od crkvene propagande” ili „podilaženja publici”. Radionica iskustva čitanja dramskog teksta (sudionici će čitati dijelove teksta) vratit će nas izvoru, odličnoj drami Rajmonda Kuparea o mucu Isusa Krista. Zahvaljujući tom djelu, dolazimo do spoznaje što je to kršćanska poruka, što tema, a što kvaliteta djela te što radi pisac u svetoj priči koju svi znamo. Zajedničko čitanje bez predrasuda i stereotipa otkriva u drami o Kristovoj mucijeli jedan svijet, a razgovor i analiza produbljuju vlastito iskustvo spoznaje svijeta oko sebe i sebe sama kroz neke odgovore na važna pitanja: zašto se Baraba obratio; zašto Juda nije mogao tražiti oprost od Isusa; zašto je Pilat poslušao židovske starješine; čija je Veronika zaručnica; za koga je pravednik raspet?

Trajanje: 50 minuta, broj polaznika nije ograničen. Vrlo korisno zainteresiranim za evangelizaciju uz pomoć umjetnosti.

Workshop: The Experience of Reading the Dramatic Text *Muka ili za koga je pravednik raspet* by Rajmund Kupareo

Full Prof. Sanja Nikčević, Ph.D.

The humanistic education that we all underwent instilled in us the thesis about the non-quality of works with spiritual themes that, regardless of the strength of our faith, we often flinch in front of such works in fear of “church propaganda” or being “condescending to the audience.” The workshop of the experience of reading a dramatic text (participants will read parts of the text) will bring us back to the source. This is an excellent drama by Rajmund Kupareo about the passion of Jesus Christ. With it, we will clearly show what the Christian message is, what the theme is, and where the quality of the work lies, as well as what the writer does with the holy story that we all know.

A shared reading, without prejudices and stereotypes, reveals a whole world in the drama about Christ’s passion, and conversation and analysis deepen one’s own experience of knowing the world around oneself, as well as oneself through some answers to important questions: why Barabas converted; why Judas could not ask Jesus for forgiveness; why Pilate obeyed the Jewish elders; whose fiancée is Veronika; for whom is the righteous crucified?

Duration: 50 minutes, the number of participants is not limited. Very useful for those interested in evangelization through art.

Biblija kao literatura/književnost

Dr. sc. Ivan Lovrić

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Iako jedna od najutjecajnijih knjiga uopće, zaslužna za kodifikaciju i standardizaciju mnogih govornih jezika na kojima su nastajala književna djela zaslužna za stvaranje identiteta pojedinih naroda, i dalje ostaje prijeporna opravdanost svrstavanja Biblije među književna djela/literaturu. Još veći problem predstavlja opravdanost primjene metoda i instrumenata moderne literarne kritike na tako specifične tekstove. Nekoliko je razloga za to. Na prvom mjestu je taj što Biblija nije jedinstvena knjiga, nego je prije „biblioteka” sastavljena od par desetaka knjiga čiji autori u velikoj većini slučajeva konceptualno nisu bili svjesni finalne/kanonske verzije „Knjige” u koju će njihov doprinos biti ugrađen. Biblija nije slična remek-djelima moderne literature zbog kolektivnog karaktera njenog „autora” te zbog svoje transpovijesnosti. Staviti je u okvire moderne kritike te u okvire modernih kriterija literarnosti znači razvijati alate za konceptualizaciju mnoštva anonimnih dionika stvaranja Biblije koji su razdvojeni različitim epohama te različitim teološkim, političkim i estetskim motivacijama. Iako je ovakav pristup Bibliji, sinkronijski s naglaskom na značenju teksta kao cjeline, nastaje kao alternativa povijesnoj kritici tekstova, u bitnome traga za odgovorom na pitanje može li se Bibliju čitati kao literaturu, te još važnije, pita se jesu li vječne vjerske istine utkane u vješte jezične izričaje i povezane s uvjerljivim idejama te upakirane u literarni omot.

Ključne riječi: Biblija, literatura, literarna kritika, izvori, tekst, značenje

IVAN LOVRIĆ, rođen je u Travniku, BiH, 11.07.1979. Prvih šest razreda osnovne škole pohađao je u Bugojnu, BiH, a završna dva razreda u Trogiru (1986.-1994.). Srednju školu pohađao je u Splitu u Nadbiskupijskoj klasičnoj gimnaziji “Don Frane Bulić”, od 1994. do 1998. Iste godine upisao je Teološki fakultet u Splitu na gdje je diplomirao 2004. te stekao kvalifikaciju diplomiranog teologa. Nedugo nakon toga zaređen je za katoličkog svećenika te u službi župnog vikara pastoralno djelovao u tri župe te predavao vjeronauk u tri osnovne škole u periodu od 2004. do 2008. Iste godine je poslan u Rim na poslijediplomski studij Svetog Pisma gdje je postigao kvalifikaciju magistra Svetoga Pisma 2013. godine. 2014. je započeo izradu doktorske teze iz biblijske teologije na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu koju je uspješno obranio 2022. Od 2017. godine zaposlen je kao asistent na katedri Svetog pisma Novog zavjeta na KBF-u u Splitu.

The Bible as Literature/Fiction

Ivan Lovrić, Ph.D.

Catholic faculty of Theology, University of Split

Although one of the most influential books in general, responsible for the codification and standardization of many spoken languages in which literary works were created, and responsible for the creation of the identity of certain nations, the justification for classifying the Bible among literature/fiction still remains controversial. An even bigger problem is the justification of applying the methods and instruments of modern literary criticism to such specific texts. There are several reasons for this. The first among them is that the Bible is not a single book, but rather a “library” composed of a few dozen books whose authors, in the vast majority of cases, were conceptually unaware of the final/canonical version of the “Book” in which their contribution would be incorporated. The Bible is not similar to the masterpieces of modern literature due to the collective character of its “author” and because of its trans-historicity. Putting it within the framework of modern criticism and within the framework of modern literary criteria means developing tools for the conceptualization of the multitude of anonymous stakeholders in the creation of the Bible who are separated by different epochs and by different theological, political, and aesthetic motivations. Although this approach to the Bible, synchronic with an emphasis on the meaning of the text as a whole, is created as an alternative to the historical criticism of texts, in essence it seeks to answer the question of whether the Bible can be read as literature, and more importantly, it asks whether eternal religious truths are woven into linguistic expressions and connected with persuasive ideas and packaged in a literary wrapping.

Key words: Bible, literature, literary criticism, sources, text, meaning

IVAN LOVRIĆ was born in Travnik, Bosnia and Herzegovina, on July 11, 1979. He attended the first six grades of elementary school in Bugojno, Bosnia and Herzegovina, and the last two grades in Trogir (1986-1994). He attended high school in Split at the Archdiocesan Classical High School Don Frane Bulić, from 1994 to 1998. In the same year, he entered the Faculty of Theology in Split, where he graduated in 2004 and obtained the qualification of a graduate theologian. Not long after that, he was ordained as a

Catholic priest and, as a parish vicar, worked pastorally in three parishes and taught religious education in three elementary schools in the period from 2004 to 2008. In the same year, he was sent to Rome for postgraduate studies in the Holy Scriptures, where he obtained the qualification of Master of Sacred Scripture. Letters in 2013. In 2014, he began writing his doctoral thesis in biblical theology at the Pontifical Gregorian University in Rome, which he successfully defended in 2022. Since 2017, he has been employed as an assistant at the New Testament Department at the KBF in Split.

***Možda smo još uvijek u vrtu. Mašta - kontemplacija - visio beatifica* G. K. Chestertona, književnika**

Nikola Bolšec, mag. phil., doktorand

Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu

U vidokrugu književnika, Gilbert Keith Chesterton (1874. – 1936.), crpeći iz srednjovjekovnog razumijevanja mašte i kontemplacije kao djelatnosti duha – ponajviše *konaturalno* od Tome Akvinskog – osobito u svojoj putopisnoj zbirci eseja *Tremendous Trifles* suvremenom čitatelju daruje jedan novi pogled. Hoda-nje, šetnja prirodom i gradom te zamjećivanje općenitosti, ali i detalja, postaju gradivo književnog stvaralaštva koje uobličuju pisane riječi. Ono što nam Chesterton daje, dakle, kroz svoje šetnje, zamjedbe i zapise jest jedan novi pogled. Radi se naime o paradoksalnom pogledu na prirodu koja nam priopćuje – *in-form-ira* nas – istine o svijetu, čovjeku i Bogu čime naš pogled s G. K. Chestertonom postaje preobražen, u svojoj srži zapravo postavljen na noge – u biti, normalan. Time nas ovaj engleski novinar, pisac i mislilac na jednostavan način uči što zapravo stoji u temeljima svijeta i kako te temelje prepoznati.

Ključne riječi: mašta, kontemplacija, preobraženi pogled, G. K. Chesterton, putopis

NIKOLA BOLŠEC (Novi Marof, 1988.) magistar filozofije, doktorand na Fakultetu hrvatskih studija; autor nekoliko znanstvenih radova, prevoditelj s nekoliko stranih jezika te pisac za djecu (roman *Željezni grad*, slikovnica *Pauk u usisivaču*); predsjednik Hrvatskog chestertonijanskog kluba; u slobodno vrijeme slika i igra nogomet.

We May Still Be in the Garden: Imagination - Contemplation – the *visio beatifica* of G.K. Chesterton, Writer

Nikola Bolšec, M.Phil., Ph.D. candidate

Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb

From the point of view of a writer, Gilbert Keith Chesterton (1874-1936), drawing from the medieval understanding of imagination and contemplation as an activity of the spirit - mostly *connaturally* from Thomas Aquinas – especially in his travel collection of essays *Tremendous Trifles*, provides the modern reader with a new perspective. Walking, strolling through nature and the city, and noticing generalities as well as details, become the material of literary creativity, which is shaped by the written word. What Chesterton gives us, therefore, through his walks, remarks, and notes, is a new perspective. Namely, it is a paradoxical view of nature that communicates to us – *in-forms* us - the truths about the world, humanity, and God, whereby our view, with G. K. Chesterton, becomes transformed, in its core actually put on its feet – essentially, normal. With this, this English journalist, writer, and thinker teaches us in a simple way what actually stands at the foundations of the world and how to recognize these foundations.

Key words: imagination, contemplation, transformed view, G. K. Chesterton, travelogue

NIKOLA BOLŠEC (Novi Marof, 1988), is Master of Philosophy, PhD student at the Faculty of Croatian Studies, author of several scientific works, translator of several foreign languages and writer for children (the novel *Željezni grad*, the picture book *Pauk u usisivaču*); president of the Croatian Chestertonian Club, and in his spare time he paints and plays football.

Kršćanski motivi u poeziji suvremenih splitskih pjesnika

Doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Odsjek za predškolski odgoj
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Gotovo da ne postoji autor u hrvatskoj književnoj baštini koji nije pronašao inspiraciju u kršćanstvu. Prostor često nazivan predziđem kršćanstva, već od najranijih laudističkih zapisa, implicitno uključuje spontanu emocionalnu, subjektivnu i duhovnu angažiranost kako autora tako i recipijenta. Cilj je rada, metodama analize, interpretacije i komparacije istražiti i prikazati splitski književni korpus suvremenih autora u čijem pjesništvu prevladavaju biblijski, preciznije kršćanski motivi, a koji se najčešće vežu za najznačajnijega svetca u Splitu, svetoga Duju. U radu se polazi od pretpostavke da je splitska književnost nadahnuta tradicionalnom, marulićevski obilježenom, književnošću stvaranu na kršćanskom svjetonazoru, ali i avangardnim težnjama, agnosticizmu, nihilizmu, ateizmu i pozitivističkim opcijama (Šimundža, 2021). Stoga će podtekst odabranih pjesama često činiti paralelizam duhovnih i tjelesnih esencija jer stvaranje u ovom vremenskom kontekstu, podrazumijeva da je pjesnik raspet između duhovnih težnji za Nebom i egzistencijalnim promišljanima o smislu postojanja, potaknutog postkomunističkim i neoliberalnim kapitalističkim paradigmatama.

Ključne riječi: kršćanski motivi, splitski suvremeni pjesnici, sv. Duje, društveno-povijesni kontekst

TEA-TEREZA VIDOVIĆ SCHREIBER rođena 19. lipnja 1973. u Splitu, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Diplomirala kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zadru. Magistrirala o temi „Utjecaj usmene književnosti na književno stvaralaštvo Petra Gudelja” te doktorirala o temi „Suvremene splitske predaje” na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Piše znanstvene i stručne članke, recenzije i prikaze knjiga. Urednica je više znanstvenih i stručnih monografija. Objavila znanstvenu knjigu „Mitski med riječi” (2005.) i priredila knjigu priča za djecu pod naslovom „Priče koje nisu htjele zaspati” (2021.). Piše poeziju i do sada su izašle njezine tri zbirke pjesama, od čega je jedna u suautorstvu. Bila je dugogodišnja urednica Hrvatskih obzorja, časopisa Matice hrvatske u Splitu. Zaposlena na Filozofskom fakultetu u Splitu.

Christian Motifs in the Poetry of Contemporary Poets from Split

Assist. Prof. Tea-Tereza Vidović Schreiber, Ph.D.

Department of Pre-school Education
Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Split

There is almost no author in the Croatian literary heritage who did not find inspiration in Christianity. The space often called the forerunner of Christianity, already from the earliest Laudist records, implicitly includes the spontaneous emotional, subjective, and spiritual engagement of both the author and the recipient. The aim of this work is to investigate and present the Split literary corpus of contemporary authors, whose poetry is dominated by biblical, more precisely Christian, motifs, and who are most often associated with the most important saint in Split, St. Duja, using the methods of analysis, interpretation, and comparison. The paper starts from the assumption that Split literature is inspired by traditional, Marulić-marked, literature created according to the Christian worldview, but also by avant-garde aspirations, agnosticism, nihilism, atheism, and positivist options (Šimundža 2021). Therefore, the subtext of the selected poems will often be a parallelism of spiritual and physical essences, because creation in this temporal context implies that the poet is torn between spiritual aspirations for Heaven and existential reflections on the meaning of existence, stimulated by post-communist and neoliberal capitalist paradigms.

Keywords: Christian motifs, contemporary poets from Split, St. Duje, socio-historical context

TEA-TEREZA VIDOVIĆ SCHREIBER was born on June 19, 1973, in Split, where she completed primary and secondary school. She graduated in Croatian Studies from the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zadar. She received her master's degree with the topic "The Influence of Oral Literature on the Literary Creativity of Petr Gudelj" and her doctorate with the topic *Contemporary Split Traditions* at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. She writes scientific and professional articles, reviews and book reviews. She is the editor of several scientific and professional monographs, and published the scientific book *Mitski med riječi* (2005) and prepared a book of sto-

ries for children entitled *Priče koje nisu htjele zaspati* (2021). She writes poetry and has so far published three collections of poems, one of which she co-authored. For many years she was the editor of *Hrvatske obzorje*, the journal of Matica hrvatska in Split. She is employed at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Split.

Tema smrti u slikovnicama

Doc. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov

Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Martina Radnić, mag. prim. educ.

U ovom radu provedeno je istraživanje o načinu na koji je smrt prikazana u slikovnicama: Benji Davies, *Djedov otok*; braća Fan, *Ocean do neba*; Wolf Erlbruch, *Patka, Smrt i tulipan*; Glenn Ringtved i Charlotte Pardi, *Plači, srce*; Kitty Crowther, *Posjet male smrti*; Caroline Hudincourt i Ismer Sainsilus, *Mango za djeda*; Tatjana Gjurković i Tea Knežević, *Žirafica je tužna jer djeda više nema*; Ema Pongrašić, *Moj tata se smanjuje*. Istraživanje kreće od pretpostavke da će domaći autori filozofiji smrti češće pristupati s kršćanskog gledišta, no ta je hipoteza opovrgnuta jer domaći i strani autori izbjegavaju temi smrti pristupiti s kršćanskog gledišta. U procesu sveopće globalizacije autori se ograđuju od kršćanskog pristupa temi smrti te podilaze zahtjevima tržišta kako bi njihove slikovnice bile što čitanije i prodavanije. U uvodnom dijelu ističe se dvostruka namijenjenost slikovnica: budući da su odrasli posrednici između djeteta i slikovnice, one nisu namijenjene samo djeci, već i odraslima i upravo zato mogu biti bogate dvojakim simbolima, metaforama i skrivenim značenjima. Osim na sadržajnoj razini, slikovnice su analizirane i na slikovnoj razini kroz ilustracije, boje i likovne tehnike pa se pokazalo kako ponekad ilustratori dodaju detalje iz kršćanske ikonografije. Analiza je pokazala kako je pristup temi smrti sve slobodniji pa tako neki autori kreću od prikaza smrti iz usmenih predaja, a neki prikaz smrti vežu uz temu odrastanja, bolesti, prolaznosti života ili čak uz eutanaziju. Rad također istražuje stavove, motivaciju i poticaje za pisanje slikovnica samih autora koji često objašnjavaju simboliku i filozofiju koja stoji u pozadini ovakvih problemskih slikovnica.

Ključne riječi: smrt, slikovnice, Benji Davies, Wolf Erlbruch, Ema Pongrašić

LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV (1981.), diplomirana je profesorica hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i književnosti, 2014. doktorirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu s temom Gotički motivi u hrvatskoj književnosti. Od 2008. radi na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Splitu i predaje kolegije Romantizam, realizam i moderna u hrvatskoj književnosti, Hrvatska književnost 20. st. te Književnost za mladež. Ak. god. 2016./'17. izvodila je nastavu na kolegiju Izbor i interpretacija književnih djela na Katoličko bogoslovnom fakultetu u Splitu, a prije zaposlenja na Filozofskom fakultetu predavala je Engleski i Hrvatski jezik u Nadbiskupijskoj klasičnoj gimnaziji don Frane Bulić u Splitu. Sudjelovala je na brojnim domaćim i stranim konferencijama i objavila niz radova u publikacijama s područja teorije i povijesti hrvatske književnosti, fantastične književnosti i književnosti za mladež. Radovi: Svećenik, Crkva i vjera nasuprot đavlu u Šegedinovu romanu Djeca božja, Crkva u svijetu, CUS 57 (2022), 4; 575-596.

MARTINA RADNIĆ (1998.), od 2022. diplomirana je magistra primarnog obrazovanja (učiteljica) i radi u Osnovnoj školi Pirovac.

The Theme of Death in Picture Books

Assist. Prof. Lucijana Armanda Šundov, Ph.D.

Department of Croatian Language and Literature
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Split

Martina Radnić, M.A. Ed.

In this work, research was conducted on the way death is depicted in picture books: Benji Davies' Grandad's Island, the Fan brothers' Ocean Meets Sky, Wolf Erlbruch's Duck, Death and the Tulip, Glenn Ringtved and Charlotte Pardi's Cry, Heart, But Never Break, Kitty Crowther's The Visit from Little Death, Caroline Hudicourt and Ismer Sainsilus' A Mango for Grandpa, Tatjana Gjurković and Tea Knežević's Žirafica je tužna jer djeda više nema, and Ema Pongrašić's Moj tata se smanjuje. The research started from the assumption that domestic authors will approach the philosophy of death more often from a Christian

point of view, but this hypothesis was refuted because domestic and foreign authors avoid approaching the topic of death from a Christian point of view. In the process of universal globalization, authors distance themselves from the Christian approach to the topic of death and meet the demands of the market so that their picture books are as widely read and sold as possible. The introductory section highlights the dual purpose of picture books: since adults are mediators between the child and the picture book, they are not intended only for children, but also for adults, and that is precisely why they can be rich in ambivalent symbols, metaphors, and hidden meanings. In addition to the content level, the picture books were also analyzed at the pictorial level through illustrations, colors, and art techniques, so it is shown that sometimes illustrators add details from Christian iconography. The analysis shows that the approach to the topic of death is increasingly free, so some authors start from the depiction of death from oral traditions, and some relate the depiction of death to the themes of growing up, illness, the transience of life, or even euthanasia. The paper also investigates the attitudes, motivations, and incentives for writing picture books by the authors themselves, who often explain the symbolism and philosophy behind such problematic picture books.

Key words: death, picture books, Benji Davies, Wolf Erlbruch, Ema Pongračić

LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV (1981) graduated as professor of Croatian language and literature and English language and literature, receiving her doctorate in 2014 at the Faculty of Philosophy in Zagreb on the topic of Gothic motifs in Croatian literature. Since 2008, she has been working at the Department of Croatian Language and Literature at the Faculty of Philosophy in Split and teaches the courses Romanticism, Realism and Modernism in Croatian Literature, Croatian Literature of the 20th Century, and Literature for Young People. During the academic year 2016/17 she taught the course Selection and Interpretation of Literary Works at the Catholic Faculty of Theology in Split, and before working at the Faculty of Philosophy, she taught English and Croatian at the Don Frane Bulić Archdiocesan Classical High School in Split. She has participated in numerous domestic and foreign conferences and published a number of works in publications in the field of theory and history of Croatian literature, fantastic literature, and literature for young people. Papers: "Priest, Church and Faith Versus the Devil in Šegedin's novel *Djeca božja, Crkva u svijetu*," *CUS* 57 (2022), 4: 575-596.

MARTINA RADNIĆ (1998) graduated in 2022 with a master's degree in primary education (teaching) and works at the Pirovac elementary school.

Jorge Luis Borghes: Evanđelje po Marku – Sematski i nesematski teološki jezik i suvremena stvarnost

Doc. dr. sc. Oliver Jurišić

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Sarajevu

Borghesova priča toliko puno pomaže u postavljanju jednog opravdanog pitanja: Je li danas razumljiva stvarnost o kojoj govori teološki jezik? Je li nastupilo vrijeme nesematskog teološkog jezika koji se obraća čovjeku, a da i sam više ne razumije stvarnost o kojoj govori? Postoji li mogućnost sematskog teološkog jezika, onoga koji prethodno razumije stvarnost o kojoj želi govoriti suvremenom čovjeku?

Ključne riječi: Jorge Luis Borghes, evanđelje po Marku, teološki jezik,

OLIVER JURISIĆ, rođen je 28.06.1982. u Travniku. Svećenik je Vrhbosanske nadbiskupije – Sarajevo. Trenutno je profesor filozofije na KBF-u Sarajevo i župnik katedralne župe Srca Isusova u Sarajevu.

Jorge Luis Borges: The Gospel According to Mark - Sematic and Non-sematic Theological Language and Contemporary Reality

Assist. Prof. Oliver Jurišić, Ph.D.

Catholic faculty of Theology, University of Sarajevo

Borges's story is a useful tool for asking a justified question: is the reality that theological language speaks of understandable today? Has the time of non-semitic theological language that speaks to humanity arrived, without it understanding the reality it is talking about? Is there a possibility of a sematic theological language, one that previously understands the reality that it wants to speak about to modern humanity?

Key words: Jorge Luis Borges, the Gospel According to Mark, theological language

OLIVER JURISIĆ was born on June 28, 1982, in Travnik. He is a priest of the Archdiocese of Vrhbosna - Sarajevo. He is currently a professor of philosophy at KBF Sarajevo and pastor of the Cathedral Parish of the Heart of Jesus in Sarajevo.

Teologija književnog izričaja Smiljane Rendić

Dr. sc. Silvana Burilović Crnov

Splitsko-makarska nadbiskupija

Smiljana Rendić (Split, 1926. – Rijeka, 1994.) znamenita je novinarka, književnica, vaticanistica, kritičarka, prevoditeljica, polemičarka, teologinja (bez sveučilišnog obrazovanja) kao i istaknuta vjernica laikinja Crkve u Hrvatskoj u drugoj polovici 20. stoljeća. Zahvaljujući svim njezinim radovima, već u prvim godinama, počinje rasti popularnost *Glasa Koncila*. Svi njezini tekstovi su posebna književna vrsta između novele i eseja i svjedočanstvo su njezina prodiranja u osobne drame suvremenika u onovremenskim prilikama ateizacije i brisanja nacionalnih vrijednosti. U prvome dijelu izlaganja prikazat ćemo kako upravo popularni tekstovi (objavljeni u trima njezinim knjigama: *Mi, ovdje*, *Pozdrav Ignaciji* i *Crni šator*) dijalogom promiču kršćanski personalizam i dostojanstvo svake ljudske osobe. Služila se elementarnom biblijskom sposobnošću i sposobnošću teologa: pričanje priča. Dok se ta sposobnost pomalo gubi u digitaliziranom svijetu, istodobno se „storytelling“ potvrdio kao jedna od poželjnih tehnika u suvremenom digitalnom PR-u i marketingu. Vjeru svojih likova Rendić temelji na molitvi, misi, Evanđelju, križu, Božjim zapovijedima, ali iznad svega na autentičnom životu koji svjedoči i potvrđuje. U drugom dijelu izlaganja prikazat ćemo njezinih trinaest soneta koje je napisala u povodu proslave jubileja Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata pod nazivom *Molitva za milost Slova*. Svoju je pjesničku viziju pretvorila u pjesmu susreta starih Hrvata s kršćanstvom i s cijelom sredozemnom, odnosno s hebrejsko-grčko-rimskom civilizacijom pamćene i pisane riječi, civilizacijom slova. Svakom sonetu posvećen je dio hrvatske prošlosti i patnje, križa i radosti praćen razvojem hrvatske kulture i pismenosti. Soneti u sebi nose očuvanje i ponovno buđenje nacionalne svijesti te čvrstu vjerničku odanost Crkvi. Opjevane su sve teškoće s kojima se suočavao hrvatski narod kroz povijest, ali je ostao vjeran Bogu, Kristovu namjesniku na Zemlji i njegovim poslanicima. Zaključit ćemo govorom o njezinom jedinstvenom književnom izričaju koji je za potrebe navještaja teologiziran i ugrađen u nacionalnu kulturnu i duhovnu baštinu.

Ključne riječi: Smiljana Rendić, književnost, teologija, Crkva, hrvatska povijest i kultura.

SILVANA BURILOVIĆ CRNOV voditeljica je Tiskovnog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije u kojem radi od 2006. godine. Na Suvremenom učilištu u Splitu 2009. završila je za menadžera za odnose s javnošću. Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu je 2006. diplomirala filozofsko-teološki studij, licencirala 2015. godine, a potom 2019. doktorirala iz fundamentalne teologije o temi „Smiljana Rendić: katolička novinarka i pratiteljica Drugoga vatikanskog sabora.” Objavljuje znanstvene i stručne radove iz područja teologije i medija te izlaže na međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima i simpozijima. Vanjska je suradnica na KBF-u u Splitu na kojem predaje kolegij “Recepcija Drugoga vatikanskog koncila kod laika u Crkvi u Hrvatskoj”. Članica je Matice hrvatske, hrvatske sekcije *European Society of Women in Theological Research*, Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu i Hrvatskoga društva katoličkih novinara, a bila je članica Odbora HBK za sredstva društvenih komunikacija (2007.-2020.). Suprug a je i majka troje djece.

The Theology of the Literary Expression of Smiljana Rendić

Silvana Burilović Crnov, Ph.D.

Archdiocese of Split-Makarska

Smiljana Rendić (Split, 1926 – Rijeka, 1994) is a famous journalist, writer, Vatican scholar, critic, translator, polemicist, theologian without a university education, and a prominent lay believer of the Church in Croatia in the second half of the 20th century. The popularity of the first years of *Glas Koncil* was greatly due to her texts, comprising a special literary genre between novellas and essays, in which she penetrated the personal dramas of contemporaries in those times of atheism and the erasure of national values. In the first part of the presentation/work, we will show how these popular texts, published in three of her books: *We, Here*, *Greetings to Ignatius* and *Black Tent*, use dialogues to promote Christian personalism and the dignity of every human being. She used an elementary biblical ability and the ability of theologians: telling stories. While this ability has been somewhat lost in the digital world, at the same time storytelling has established itself as one of the preferred techniques in contemporary digital PR and marketing. Rendić bases the faith of her characters on prayer, mass, the Gospel, the cross, God's commandments, but above all on an authentic life that witnesses and confirms it. In the second part of the presentation/work, we

will discuss her thirteen sonnets that she wrote on the occasion of the celebration of the anniversary of Thirteen Centuries of Christianity in Croatia, entitled *Prayer for the Grace of Letters*. She turned her poetic vision into a poem of the meeting of the ancient Croats with Christianity and with the entire Mediterranean, that is, with the Hebrew-Greek-Roman civilization of the memorized and written word, the civilization of letters. Each sonnet is devoted to a part of the Croatian past and suffering, crisis and joy, through the development of Croatian culture and literacy. The sonnets contain the preservation and reawakening of national consciousness and a firm religious devotion to the Church. All the difficulties faced by the Croatian people throughout history were celebrated, but they remained faithful to God, Christ's Vicar on Earth, and his messengers. We will conclude with a discussion of her unique literary expression, which was theologized for the purposes of preaching and incorporated into the national cultural and spiritual heritage.

Key words: Smiljana Rendić, literature, theology, the Church, Croatian history and culture

SILVANA BURILOVIĆ CRNOV is the head of the Press Office of the Archdiocese of Split-Makarska, where she has been working since 2006. In 2009, she graduated as a public relations manager at the Contemporary College in Split. At the Catholic Theological Faculty of the University of Split, she graduated in philosophy and theology in 2006, received her license in 2015, and then received her doctorate in fundamental theology in 2019 on the topic *Smiljana Rendić: Catholic Journalist and Follower of the Second Vatican Council*. She publishes scientific and professional works in the fields of theology and media and presents at international and national scientific gatherings and symposia. She is an external associate at the KBF in Split, where she teaches the course Reception of the Second Vatican Council among the Laity in the Church in Croatia. She is a member of Matica Hrvatska, the Croatian section of the European Society of Women in Theological Research, the Society for Communication and Media Culture, and the Croatian Society of Catholic Journalists, and was a member of the HBK Committee for Social Communications (2007-2020). She is a wife and mother of three children.

Kršćanske teme u suvremenim čitankama za Hrvatski jezik

Izv. prof. dr. sc. Ivana Odža

Odsjek za učiteljski studij
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Kulturni identitet način je na koji određeni narod izgrađuje sliku o sebi te se predstavlja drugima, a posljednjih desetljeća pobuđuje interes unutar društvenih i humanističkih znanosti. Hrvatska je književnost jedan od važnih čimbenika u izgradnji i očuvanju hrvatskoga kulturnoga identiteta, a odnos prema vlastitoj književnoj baštini izgrađuje se primarno unutar obrazovnoga sustava. Hrvatska književnost snažno je obilježena kršćanstvom, stoga se može reći da je ono neodvojivi dio hrvatskoga književnoga i kulturnoga identiteta. Na osnovi dosadašnjih istraživanja autorice o kršćanskim temama u dječjoj književnosti i čitankama za Hrvatski jezik stavit će naglasak na nazočnost kršćanskih tema u suvremenim osnovnoškolskim čitankama za Hrvatski jezik. Metodologija istraživanja obuhvaća analizu sadržaja čitanki, pozicioniranje sadržaja unutar postulata Cjelovite kurikulumne reforme te teorijske smjernice o parametrima i načinima oblikovanja kulturnoga identiteta. Suvremene hrvatske obrazovne smjernice pokušavaju objediniti nacionalne i globalne kulturne vrednote. Kako je kršćanstvo jedna od značajnih, pokušat će se odgovoriti na dva ključna pitanja: (1) Koliko su kršćanske teme prisutne u suvremenim osnovnoškolskim udžbenicima za Hrvatski jezik te (2) Na koji se način u odabranim književnim sadržajima pristupa temeljnim kršćanskim istinama.

Ključne riječi: čitanka, hrvatska kultura, identitet, kršćanstvo, kurikulumna reforma.

IVANA ODŽA izvanredna je profesorica na Odsjeku za učiteljski studij Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu. Predaje kolegije iz metodike nastave hrvatskoga jezika te kolegij *Hrvatska književna baština*. Objavljuje stručne i znanstvene radove iz područja metodike nastave hrvatskog jezika, dječje književnosti i usmene književnosti. Autorica je monografije *Puca niz nitarca*, (o ženi Dalmatinske zagore u usmenoj književnosti).

Christian Themes in Contemporary Readers for the Croatian Language

Assoc. Prof. Ivana Odža, Ph.D.

Department of Teacher Education
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split

Cultural identity is the way in which a certain nation builds an image of itself and presents itself to others, and in recent decades it has aroused interest within the social sciences and humanities. Croatian literature is one of the important factors in the construction and preservation of Croatian cultural identity, and the relationship to one's own literary heritage is built primarily within the educational system.

Croatian literature is strongly marked by Christianity, therefore it can be said that it is an inseparable part of Croatian literary and cultural identity. Based on the author's previous research on Christian themes in children's literature and readers for the Croatian language, the presence of Christian themes in contemporary elementary school reading books for Croatian will be considered. The research methodology includes the analysis of the content of the readers, the positioning of the content within the postulates of the Comprehensive Curriculum Reform, and theoretical guidelines on the parameters and ways of shaping cultural identity. Contemporary Croatian educational policies try to unify national and global cultural values. Since Christianity is one of the important values, we will try to answer two key questions: (1) how many Christian themes are present in contemporary elementary school textbooks for the Croatian language and (2) in what way fundamental Christian truths are approached in the selected literary content.

Key words: reader, Croatian culture, identity, Christianity, curriculum reform.

IVANA ODŽA is associate professor at the Department of Teacher Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split. She teaches courses in Croatian language teaching methodology and Croatian literary heritage. She publishes professional and scientific works in the fields of Croatian language teaching methodology, children's literature, and oral literature. She is the author of the monograph *Puca niz nidarca*, about the woman of Dalmatian Zagora in oral literature.

Analiza i sadržaji pučkih zaziva Ocu, Sinu, Duhu Svetom i Trojedinom Bogu u *Animi Delmatici*

Ante Čarić, lic. theol., doktorand

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

U radu se žele prikazati neki od značajnijih pučkih zaziva Trojedinom Bogu koje je sakupio i objavio pok. mo. Ljubo Stipišić u *Animi Delmatici*. *Anima Delmatica* zbirka je raznih pučkih oblika (pjesme, priče, zazivi, poslovice...) koje je spomenuti autor skupljao najvećim dijelom po Dalmaciji. Veliki dio zbirke odnosi se na iskaze vjere dalmatinskog čovjeka u raznim književnim oblicima. Izlaganje se sastoji od tri dijela: 1. Vjera i molitva, 2. Nekoliko osnovnih crta o Ljubu Stipišiću i *Animi Delmatici* i 3. Sadržaji molitava Trojedinom Bogu u *Animi Delmatici*. Analiza bi bila prvenstveno teološke prirode i nastojala bi pokazati kako su pučani razumijevali Trojstvo i odnose unutar Trojstva koje su iskazivali na razne načine u obliku zaziva.

Ključne riječi: Anima Delmatica, pučki zazivi, Ljubo Stipišić, Trojstvo

ANTE ČARIĆ rođen je 1977. godine u Splitu. Nakon klasične gimnazije upisao je teologiju koju je uspješno diplomirao 2003. godi ne. Godine 2019. upisao je poslijediplomski studij Kršćanstvo i suvremena kultura na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Godine 2022. obranio je licencijat iz dogmatske teologije: Teološka analiza zbornika dalmatinskih klapskih pjesama i klapsko pjevanje iz perspektive nove evangelizacije. Od objavljenih radova spominje (kronološki) tri: 1. Notnu zbirku Četiri mise za male muške zborove ili klape (Brnaze-Rab, 2004., 32 str.), kojoj je uvod napisao Ljubo Stipišić; 2. Knjigu Gospa Sinjska – prilog razumijevanju (Brnaze 2016., 110 str.), osvrt izv. prof. dr. sc. Domagoja Runje); 3. Teološka analiza tekstova koje je Nikola Buble objavio u djelu Vokalna folklorna glazba Trogira i Donjih Kaštela od 1875. do 1975., (prethodno priopćenje, recenziran), Bašćinski glasi, 17 (2022.). Na poslijediplomskom studiju položio je sve ispite i trenutno prijavljuje doktorsku disertaciju.

Analysis and Contents of Popular Invocations to the Father, the Son, the Holy Spirit, and the Triune God in *Anima Delmatica*

Ante Čarić, L. Th., Ph.D. candidate

Catholic faculty of Theology, University of Split

The paper aims to show some of the most significant popular appeals to the Triune God which were collected and published by the late mo. Ljubo Stipišić in *Anima Delmatica*. *Anima Delmatica* is a collection of various folk forms (poems, stories, invocations, proverbs...) that the abovementioned author collected mostly in Dalmatia. A large part of the collection refers to the expressions of faith of Dalmatian people through various literary forms. The paper consists of three parts: 1. Faith and prayer, 2. A few basic characteristics of Ljuba Stipišić and *Anima Delmatica*, and 3. the contents of prayers to the Triune God in *Anima Delmatica*. The analysis is primarily of a theological nature and will try to show how the common people understood the Trinity and the relationships within the Trinity, which they expressed in various ways in the form of invocations.

Key words: Anima Delmatica, popular invocations, Ljubo Stipišić, the trinity

ANTE ČARIĆ was born in 1977 in Split. After classical high school, he enrolled in theology, from which he successfully graduated in 2003. In 2019, he enrolled in the postgraduate study of Christianity and Contemporary Culture at the Catholic Faculty of Theology at the University of Split. In 2022, he defended his licentiate in dogmatic theology: *A Theological Analysis of a Collection of Dalmatian Klapa Songs and Klapa Singing from the Perspective of the New Evangelization*. Of published works, three can be (chronologically) mentioned: 1. the sheet music collection of *Four Masses* for small male choirs or klapas, Brnaze-Rab, 2004, 32 pages, to which the introduction was written by mo. Ljubo Stipišić; 2. the book *Our Lady of Sinjska – A Contribution to Understanding*, Brnaze 2016, 110 pages, (review by Prof. Domagoj Runje, Ph.D.); 3. a theological analysis of texts published by Nikola Buble in the work "Vocal Folklore Music of Trogir and Donji Kaštela from 1875 to 1975" (preliminary communication, reviewed), *Bašćinski glasi*, 17 (2022). He passed all the exams at his postgraduate studies and is currently applying for his doctoral dissertation.

Simpoziji KBF-a u Splitu:

1. Koncil u Hrvatskoj, 1995.
2. Crkva u uvjetima modernoga pluralizma, 1996.
3. Pristupi umiranju i smrti, 1997.
4. Crkva između proročkog poslanja i konformizma, 1998.
5. Iskustvo vjere danas, 1999.
6. Kršćanska nada na početku novoga stoljeća, 2000.
7. Osobna i društvena dimenzija grijeha, 2001.
8. Kršćani i politika, 2002.
9. Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu, 2003.
10. Govor o Bogu jučer i danas, 2004.
11. Kršćanstvo i zdravlje, 2005.
12. Objava, objave i ukazanja, 2006.
13. Teologija i Crkva u procesima europskih integracija, 2007.
14. Vlast i autoritet – društveni i crkveni vidovi, 2008.
15. Kršćanstvo i evolucija, 2009.
16. Fenomen savjesti, 2010.
17. Teologija, lijepo i umjetnost, 2011.
18. Antropološka i religiozna dimenzija žrtve, 2012.
19. Recepcija Drugog vatikanskog sabora s posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata, 2013.
20. Laička država – religija – Crkva: od ideologizirane neutralnosti do prostora dijaloškog suživota, 2014.
21. Stid: višeznačnost jednog osjećaja, 2015.
22. Vjera u medijima – mediji u vjeri, 2016.
23. Vjera i sport u susretu, 2017.
24. Teologija i ekologija, 2018.
25. Crkva između iseljavanja i useljavanja, 2019.
26. Skrbi za sebe! Suvremenost jednog antičkog imperativa, 2021.
27. Papinstvo: suvremeno shvaćanje osporavanog znaka, 2022.

Narudžbe:

Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu
(021)308-324; cus@kbf-st.hr

